

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง การจัดเก็บผักตบชวาแบบบูรณาการ
เพื่อพัฒนาคลองมหาสวัสดิ์แบบยั่งยืน

จัดทำโดย นายไพศาล ธรรมโชติ
ตำแหน่ง นายช่างโยธาอาวุโส
หัวหน้ากลุ่มงานบำรุงรักษาคลอง ๒
กองระบบคลอง สำนักการระบายน้ำ

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารมหานครระดับกลาง รุ่นที่ ๑๙
สถาบันพัฒนาข้าราชการกรุงเทพมหานคร
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐

ข้อมูลบุคคล

ชื่อ	นายไพศาล ธรรมโชติ	
วัน เดือน ปีเกิด	๑๐ พฤษภาคม ๒๕๐๓	
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นายช่างโยธาอาวุโส	
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	กลุ่มงานบำรุงรักษาคล่อง ๒ กองระบบคล่อง สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร	
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๔ ระดับ ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง	
ประวัติรับราชการ	พ.ศ. ๒๕๒๓ ตำแหน่ง ช่างสำรวจ ๑ สำนักงานเขตบางกะปิ	
	พ.ศ. ๒๕๒๕ ตำแหน่ง ช่างสำรวจ ๓ สำนักงานเขตบึงกุ่ม	
	พ.ศ. ๒๕๔๐ ตำแหน่ง นายช่างโยธา ๕ กองควบคุมการก่อสร้าง สำนักการโยธา	
	พ.ศ. ๒๕๔๖ ตำแหน่ง นายช่างโยธา ๖ สำนักงานเขตยานนาวา	
	พ.ศ. ๒๕๕๔ ตำแหน่ง นายช่างโยธาชำนานงาน สำนักงานเขตยานนาวา	
	พ.ศ. ๒๕๕๖ ตำแหน่ง นายช่างโยธาอาวุโส กลุ่มงานบำรุงรักษาคล่อง ๒ กองระบบคล่อง สำนักการระบายน้ำ	

รางวัลหรือผลงาน (เฉพาะที่สำคัญ)

.....

.....

.....

แบบแสดงข้อเสนอ แนวคิด วิธีการเพื่อพัฒนางานหรือปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

เรื่อง การจัดเก็บผักตบชวาแบบบูรณาการ เพื่อพัฒนาคลองมหาสวัสดิ์แบบยั่งยืน

ของ นายไพศาล ธรรมโชติ

เพื่อประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารมหานครระดับกลาง รุ่นที่ ๑๙

๑. วิสัยทัศน์

พัฒนาและบำรุงรักษาคลองมหาสวัสดิ์ โดยการจัดเก็บผักตบชวา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำและการสัญจรทางน้ำ โดยมีส่วนร่วมของประชาชน แบบประชารัฐ และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดเก็บผักตบชวาแบบยั่งยืน

ข้อมูลผักตบชวา

ผักตบชวา เป็นพืชน้ำล้มลุกมีลำต้นสั้นแตกใบเป็นกอลอยไปตามน้ำ ถ้าน้ำตื้นก็จะหยั่งราก ลงดิน สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในแม่น้ำลำคลอง สามารถอยู่ได้ทุกสภาพน้ำ มีถิ่นกำเนิดในแถบกลุ่มน้ำอะเมซอน ประเทศบราซิล ในทวีปอเมริกาใต้ แพร่พันธุ์ได้อย่างรวดเร็วจนกลายเป็นวัชพืชที่ร้ายแรงในแหล่งน้ำทั่วไป ผักตบชวาถูกนำเข้ามายังในประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยนำเข้ามาจากประเทศอินโดนีเซีย ในฐานะเป็นไม้ประดับสวยงาม ต่อมาจึงแพร่กระจายไปตามแม่น้ำลำคลองทั่วไป

การแพร่กระจายของผักตบชวา ผักตบชวาที่แพร่ระบาดจนก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศในประเทศไทย จากข้อมูลที่ศึกษาในระยะเวลา ๑ เดือน ผักตบชวาเพียง ๑ ต้น อาจขยายพันธุ์ได้มากถึง ๑,๐๐๐ ต้น ถ้าปล่อยให้ผักตบชวาเติบโตในแหล่งน้ำเริ่มต้นจาก ๕๐๐ กรัมน้ำหนักสดต่อตารางเมตรในระยะเวลาเพียง ๓ เดือนครึ่ง ผักตบชวาสามารถเจริญเติบโตและขยายพันธุ์ถึง ๔๐,๕๘๐ กรัม น้ำหนักสดต่อตารางเมตร ในระยะเวลา ๑ ปี ผักตบปริมาณดังกล่าวจะสามารถเจริญเติบโตถึง ๗๑๗ ต้น น้ำหนักแห้งต่อไร่ ผักตบชวาจะเจริญเติบโตสูงสุดในช่วงเดือนเมษายน และมีการเจริญเติบโตต่ำสุดในช่วงเดือนมกราคม แม้น้ำจะแห้งจนต้นตายแต่เมล็ดของมันก็ยังมีชีวิตต่อไปได้นานถึง ๑๕ ปี และพื้นที่ที่เมล็ดได้รับน้ำที่เพียงพอ มันก็จะแตกหน่อเป็นต้นใหม่ต่อไป จนกลายเป็นมลภาวะทางน้ำ กีดขวางการคมนาคม การระบายน้ำ ปัญหาดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงจนกลายเป็นปัญหาระดับชาติในปัจจุบัน ผักตบชวาได้รับการจัดอันดับเป็นวัชพืชร้ายแรงอันดับ ๘ ของโลก

ประเทศไทยได้รับความเดือดร้อนจากการแพร่กระจายของผักตบชวา จนได้มีการตราพระราชบัญญัติสำหรับกำจัดผักตบชวา พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ โดยกำหนดให้ถ้าผักตบชวาเกิดขึ้นหรือมีอยู่ในที่ของผู้ใด ให้ถือเป็นหน้าที่ของผู้ผู้นั้นที่จะต้องทำลาย หากผู้ใดไม่กระทำตามหน้าที่และคำสั่งดังกล่าว

ต้องระวางโทษปรับครั้งหนึ่งเป็นเงินไม่เกิน ๑๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๗ วัน หรือทั้งปรับและจำด้วยทั้งสองสถาน นอกจากนั้นผู้ใดเอาผักตบชวาทิ้งลงในแม่น้ำลำคลอง ห้วย หนองใดๆ ก็ดี จะต้องระวางโทษปรับครั้งหนึ่งเป็นเงินไม่เกินกว่า ๑๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกินเดือนหนึ่ง หรือทั้งปรับและจำด้วยทั้งสองสถาน ซึ่งถือเป็นโทษที่หนักเมื่อเปรียบเทียบกับค่าของเงินในสมัยนั้นรวมถึงโทษจำคุกด้วยแต่ก็ไม่สามารถควบคุมผักตบชวาที่แพร่กระจายอยู่ได้ ทั้งนี้พระราชบัญญัติสำหรับกำจัดผักตบชวาพระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ได้ถูกยกเลิกไปในสมัยรัฐบาลของพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ปัจจุบันจึงยังไม่มีกฎหมายหรือพระราชบัญญัติโดยตรงสำหรับควบคุมกำจัดผักตบชวา แต่อาศัยกฎหมายอื่นๆ มาใช้ในการกำจัดผักตบชวา เช่น พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ฯ แม้จะมีกฎหมายหลายฉบับนำมาปรับใช้ในการบังคับใช้กับการกำจัดผักตบชวาได้ แต่ก็ไม่ใช่มิใช่กฎหมายเฉพาะที่ใช้ควบคุมผักตบชวาที่มีสภาพเหมือนโรคติดต่อร้ายแรง และข้อสำคัญที่สุดคือต้องได้รับการร่วมมือร่วมใจจากภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ที่มีการแพร่กระจายของปัญหาผักตบชวา ปัจจุบันไม่มีหน่วยงานหลักทำหน้าที่รับผิดชอบในการกำจัดผักตบชวา ทำให้การกำจัดผักตบชวามีขึ้นเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น และผักตบชวายังคงลอยไปตามน้ำและแพร่กระจายไปในพื้นที่อื่นต่อไป

จากปัญหาผักตบชวาที่แพร่ระบาดอย่างรุนแรงในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มาจากพื้นที่ภายนอก จาก คู คลองที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน แม่น้ำเจ้าพระยาและคลองบางกอกน้อย ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมเจ้าท่า ไหลเข้าคู คลองที่เชื่อมบรรจบเข้าสู่กรุงเทพมหานคร มีบางส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในพื้นที่ของกรุงเทพมหานครแต่เป็นส่วนน้อยและกรุงเทพมหานครได้จัดเก็บรักษาความสะอาดคลองอยู่เป็นประจำ และโดยสภาพพื้นที่กรุงเทพมหานครตั้งอยู่ปลายน้ำ ไม่มีประตูระบายน้ำ หรือเครื่องเก็บขยะอัตโนมัติ ในทุกคลองที่ต่อเนื่องกับคลองภายนอกหรือแม่น้ำเจ้าพระยา การดำเนินงานจึงต้องประสานงานขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาทิเช่น กรมชลประทาน กรมเจ้าท่า กรมทรัพยากรน้ำ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กองทัพบก และภาคประชาชน เข้าร่วมดำเนินการ เช่น การจัดทำโครงการจัดเก็บผักตบชวาในคลองมหาสวัสดิ์

ประวัติและความสำคัญคลองมหาสวัสดิ์

คลองมหาสวัสดิ์เริ่มจากคลองบางกอกน้อย ไหลวัดชัยพฤกษ์มาลา ไหลผ่านเป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดนนทบุรีและกรุงเทพมหานคร (พื้นที่เขตตลิ่งชันและเขตทวีวัฒนา) ความกว้างประมาณ ๑๔ เมตร ความยาวประมาณ ๒๘ กิโลเมตร ไปออกแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลจี่วราย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม คลองมหาสวัสดิ์มีประตูระบายน้ำที่กรมชลประทานสร้างไว้ ๒ แห่ง คือ ประตูระบายน้ำมหาสวัสดิ์ด้านแม่น้ำท่าจีน และประตูระบายน้ำฉิมพลี ด้านคลองบางกอกน้อย คลองมหาสวัสดิ์อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระพิมล สำนักชลประทานที่ ๑๑ กรมชลประทาน

ความสำคัญด้านการระบายน้ำและระบบนิเวศน์

คลองมหาสวัสดิ์มีความสำคัญในการระบายน้ำในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล คือ จังหวัดนนทบุรีและจังหวัดนครปฐม โดยระบายน้ำลงสู่คลองบางกอกน้อยและแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันออก และระบายน้ำ ลงสู่แม่น้ำท่าจีน ในจังหวัดนครปฐมทางด้านตะวันตก นอกจากนี้คลองมหาสวัสดิ์เป็นคลองสำคัญในการสัญจรทางน้ำ เป็นคลองที่ใช้น้ำเพื่อการเกษตร อุปโภค บริโภคของประชาชน คลองมีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม ระบบนิเวศน์ทางน้ำที่สมบูรณ์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศ

ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์

คลองมหาสวัสดิ์เริ่มขุดตั้งแต่วันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีน (แม่น้ำนครชัยศรี) และแม่น้ำเจ้าพระยา และใช้เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ หลังจากทรงให้ขุดคลองเจดีย์บูชา จากแม่น้ำนครชัยศรีไปจนถึงองค์พระปฐมเจดีย์ นอกจากนี้ยังเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งอ้อยและน้ำตาลจากนครชัยศรีมาสู่โรงงาน โดยให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) และพระภานุสมมติบริบูรณ์ เป็นแม่กองจ้างชาวจีนขุด แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ ใช้เงินทั้งสิ้น ๑,๑๐๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง พร้อมพระราชทานนามว่า “คลองมหาสวัสดิ์” เมื่อขุดคลองแล้วเสร็จเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ได้ให้สร้างศาลาสำหรับประชาชนพักเป็นระยะไปตามริมคลองทุก ๑๐๐ เส้น หรือ ๔ กิโลเมตร จำนวน ๗ ศาลา โดยศาลาที่ ๑ ถึง ๔ และศาลาที่ ๖ และ ๗ เขียนตำรายารักษาโรคต่างๆ ติดไว้เป็นการกุศล ต่อมาเรียกกันว่า “ศาลายา” ได้กลายเป็นชื่อตำบลและสถานีรถไฟ และศาลาที่ ๕ สร้างในการกุศลปลงศพคนของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียกกันว่า “ศาลาทำศพ” ปัจจุบันกลายเป็น “ศาลาธรรมสพน์” และเป็นชื่อแขวงกับสถานีรถไฟในเขตทวีวัฒนา

๒. เป้าหมาย

- ๒.๑ จัดเก็บผักตบชวาในคลองมหาสวัสดิ์ ช่วงจากคลองทวีวัฒนา ถึงคลองบางกอกน้อย ความยาวประมาณ ๑๕ กิโลเมตร
- ๒.๒ ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดเก็บผักตบชวา ตามนโยบายของรัฐบาล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรน้ำ
- ๒.๓ ให้เกิดการบูรณาการของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ พื้นที่เป้าหมายในการประสานงาน และมีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อพัฒนาคลองมหาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้ง ๒ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานครและนนทบุรี
- ๒.๔ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- ๒.๕ สนับสนุนและส่งเสริมการสัญจรทางน้ำ

๓. แนวทางการดำเนินการ

- ๓.๑ แผนงานระยะสั้น
 - ๓.๑.๑ จัดทำโครงการจัดเก็บผักตบชวาคองคลองมหาสวัสดิ์ และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำนักงานระบายน้ำ สำนักงานเขตทวีวัฒนา สำนักงานเขตตลิ่งชัน กรมชลประทานโดยสำนักชลประทานที่ ๑๑ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระพิมล) เทศบาลตำบลศาลากลาง เทศบาลตำบลปลายบาง องค์การบริหารส่วนตำบลมหาสวัสดิ์ ร่วมกันบูรณาการ
 - ๓.๑.๒ จัดการประชุมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมการจัดทำโครงการจัดเก็บผักตบชวามอบหมายหน้าที่การทำงาน จัดเตรียมเครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ แรงงาน ยานพาหนะต่างๆ เช่น เรือเก็บผักตบชวา รถเก็บผักตบชวา รถบรรทุกเทท้าย รถบรรทุกน้ำ เป็นต้น ร่วมกันพัฒนาและบำรุงรักษาคองคลองมหาสวัสดิ์ โดยการจัดเก็บผักตบชวา
 - ๓.๑.๓ ประชาสัมพันธ์และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบสองฝั่งคลอง ให้ตระหนักถึงความสำคัญของคลองมหาสวัสดิ์ และช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดคลอง
- ๓.๒ แผนงานระยะยาว
 - ๓.๒.๑ มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบ ทั้ง ๒ ฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ จัดทำโครงการดูแลและบำรุงรักษาคองคลองมหาสวัสดิ์อย่างยั่งยืนต่อเนื่อง เมื่อดำเนินโครงการตามแผนระยะสั้นแล้วเสร็จ
 - ๓.๒.๒ การจัดสร้างอาคารบังคับน้ำ อาทิเช่น ประตูระบายน้ำ สถานีสูบน้ำ เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของวัชพืชผักตบชวาเข้าหรือออกจากพื้นที่ควบคุมผักตบชวา

๓.๒.๓ การออกกฎหมายโดยเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติสำหรับกำจัดผักตบชวา พ.ศ.....เพื่อเป็นการกำหนดอำนาจหน้าที่ให้หน่วยงานรัฐถือปฏิบัติ และมีบทบังคับและลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนและไม่ให้ความร่วมมือในการกำจัด ผักตบชวาอย่างจริงจัง

๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๔.๑ ประสิทธิภาพการระบายน้ำในคู คลอง ลำน้ำสาธารณะจะดีขึ้น เนื่องจาก การเก็บกำจัดวัชพืชผักตบชวาจะลดการกีดขวางทางน้ำไหล หรือชะลอการไหล ของกระแสน้ำ
- ๔.๒ ลดปัญหาน้ำเน่าเสียในคู คลอง ลำน้ำสาธารณะ จากการเน่าเสียของ ผักตบชวาและทำให้ทางเดินของน้ำตื้นเขิน ผักตบชวาจะบดบังแสงอาทิตย์ ที่ลงสู่ผิวน้ำส่งผลกระทบถึงคุณภาพน้ำในคู คลอง ที่มีความหนาแน่นของ ผักตบชวาสูง แหล่งน้ำสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ภัยแล้ง อย่างคุ้มค่า
- ๔.๓ การสัญจรทางน้ำในแม่น้ำ ลำคลองสะดวกขึ้น ไม่มีอุปสรรคจากผักตบชวา กีดขวางทางสัญจรทางน้ำ และใช้เป็นเส้นทางเพื่อการคมนาคม และ ท่องเที่ยวได้
- ๔.๔ คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ปัญหามลภาวะทางน้ำลดน้อยลง ภูมิทัศน์ ในคลองสะอาดและสวยงาม สภาพแวดล้อมได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้น
- ๔.๕ เศรษฐกิจในชุมชนริมน้ำดีขึ้น นอกจากลดความสูญเสียจากปัญหาอุทกภัย ได้แล้วยังสามารถใช้ประโยชน์จากคู คลอง ลำน้ำสาธารณะ ได้อย่างมากมาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนริมน้ำ การทำตลาดน้ำเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน รวมถึงฟื้นฟูประเพณีและกีฬาทางน้ำต่างๆ เป็นต้น
- ๔.๖ สร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเห็นความสำคัญในการบำรุงรักษาทรัพยากรน้ำ และเส้นทางน้ำ
- ๔.๗ เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ในการดูแลรักษาสีน้ำสิ่งแวดล้อม บูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นทั้ง ๒ ฝ่ายคลอง และส่วนราชการต่างๆ เพื่อลดการแพร่กระจาย ของผักตบชวาจากพื้นที่หนึ่งไปอีกพื้นที่หนึ่ง

(ลงชื่อ)

(.....)

ตำแหน่ง

วันที่

ภาคผนวก

พิธีเปิดงานกิจกรรมการจัดเก็บผักตบชวาในคลองมหาสวัสดิ์

ภาพแสดงกิจกรรมการจัดเก็บผักตบชวาในคลองมหาสวัสดิ์
ก่อนดำเนินการ

ภาพแสดงกิจกรรมการจัดเก็บผักตบชวาในคลองมหาสวัสดิ์
ขณะดำเนินการ

ภาพแสดงกิจกรรมการจัดเก็บผักตบชวาในคลองมหาสวัสดิ์
หลังดำเนินการ

